

conducting new research based on the archival materials. The purpose of the article is to consider social and political views of O. Hrebenetskyi on the basis of the archival sources which have never been published before. The methodologic framework includes methods of objectivity, historicism, biography, etc.

At the end of the XIXth – the beginning of the XXth century the Ukrainian intelligentsia fostered the idea of personal contribution of each and everyone to the development of education, science and culture of their people. Oleksandr Hrebenetskyi was one of those national-minded intellectuals who responded to the unofficial appeal of Ukrainophiles. He studied at the Kiev Theological Seminary and the Kiev Theological Academy. However, he did not become a priest since he chose a career path of a school teacher. He considered working with children to be his life's calling. O. Hrebenetskyi did not immediately become a conscious Ukrainian and a participant of the Ukrainian educational movement, for this he had to go a long evolutionary way of a man who sympathized with the Ukrainian people in their desire to have their own national school to a man who dreamed of an independent Ukrainian state. To pursue this goal, the Ukrainian intelligentsia secretly from the Soviet authorities set up illegal clubs and associations, and O. Hrebenetskyi belonged to one of such foundations.

Keywords: Oleksander Hrebenetskyi, Volodymyr Durdukiivskyi, Sergii Yefremov, Kyiv Theological Academy, T. Shevchenko Kyiv Labor School, Union for the Liberation of Ukraine.

Отримано: 10.10.2019

DOI 10.32626/2309-2254.2020-30.387-396

УДК 94(477.43)«1941-1944»

Андрій Хоптяр,
Юрій Хоптяр

УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОГО МІСТЕЧКА НА ЗАЛІЗНИЧНІЙ СТАНЦІЇ ЯРМОЛИНЦІ (1930-1940-ті рр.)

Хоптяр Андрій, Хоптяр Юрій. Утворення та розвиток військового містечка на залізничній станції Ярмолинці (1930-1940-ті рр.). У статті робиться спроба розглянути процес утворення та розвиток військового містечка на залізничній станції Ярмолинці Хмельницької області у 1930-1940-х рр., дослідити як змінювались історичні події, що визначали подальшу долю людей, які у ньому мешкали. Створення військового містечка припадає на травень 1936 р., коли за розпорядженням Міністерства оборони СРСР розпочалося будівництво всього необхідного для дислокації військ у важливому стратегічному пункті – на залізниці Проскурів – Кам'янець-Подільський. Містечко зводилося досить швидкими темпами й уже на початку 1939 р. сюди на постійну дислокацію прибула танкова дивізія та артилерійський полк – головна ударна сила 8-го механізованого корпусу. Поруч із військовими частинами, що розквартирувалися тут, тут утворили також табір для утримання військовополонених. Спочатку, з вересня 1939 р. це були поляки, чехи та словаки, а з липня 1941 р. – червоноармійці. У жовтні-листопаді 1942 р. тут знайшли свій останній притулок, унаслідок Голокосту, євреї, кількість розстріляних яких тоді склала 8-12 тис. осіб. Значну роботу по встановленню та розслідуванню злочинів нацистів в Ярмолинському районі провела відповідна комісія, що розпочала роботу 20 червня 1944 р. Нею встановлено, що німецько-фашистські загарбники розстріляли до 15 тис. мирних громадян чоловіків, жінок, дітей і військовополонених. Після визволення станції Ярмолинці 27 березня 1944 р. у ярмолинському таборі

продовжували утримувати військовополонених, однак на цей раз гітлерівських. Нині у військовому містечку на станції Ярмолинці дислокується танкова частина ЗСУ. На її території встановлено меморіал пам'яті розстріляних в 1941-1942 рр. євреїв і військовополонених бійців Червоної армії.

Ключові слова: визволення, залізнична станція, військовополонені, Голокост, єврейське населення, окупаційна влада, окупована територія, режим терору, розстріли.

Хоптяр Андрей, Хоптяр Юрий. Возникновение и развитие военного городка на железнодорожной станции Ярмолинцы (1930-1940 гг.). В статье производится попытка рассмотреть процесс возникновения и развития военного городка на железнодорожной станции Ярмолинцы в 1930-1940-х гг., исследовать, как протекали исторические события, что определяли дальнейшую судьбу населения, которое в нём проживало. Возникновение военного городка началось в мае 1936 г., когда по распоряжению Министерства обороны СССР, началось строительство всего необходимого для дислокации войск в важном стратегическом месте – на железнодорожной магистрали Проскуров – Каменец-Подольский. Местечко строилось быстрыми темпами и уже к началу 1939 г. сюда на постоянную дислокацию прибыла танковая дивизия и артиллерийский полк – главная ударная сила 8-го механизированного корпуса. Однако рядом с воинскими частями, которые расквартировывались здесь, был устроен также лагерь для военнопленных. Поначалу, с сентября 1939 г. это были поляки, чехи и словаки, с июля 1941 г. – красноармейцы. У октябре-ноябре 1942 г. здесь нашли свой последний приют, вследствие холокоста евреи, количество расстрелянных тогда достигало 8-12 тыс.чел. Большую работу по выявлению и расследованию преступлений нацистов в Ярмолинском районе провела соответствующая комиссия, которая начала работу 20 июня 1944 г. Было установлено, что немецко-фашистские захватчики, имея цель уничтожение советского народа, в массовом порядке расстреляли до 15 тыс. мирных граждан мужчин, женщин, детей и военнопленных. После освобождения станции Ярмолинцы 27 марта 1944 г. в ярмолинском лагере продолжали пребывать военнопленные, но на сей раз уже немецкие. Ныне военный городок на станции Ярмолинцы заселён танковой частью ЗСУ. На её территории открыт мемориал памяти расстрелянных в октябре-ноябре 1941-1942 гг., евреев и военнопленных бойцов Красной армии.

Ключевые слова: освобождение, железнодорожная станция, военнопленные, холокост, еврейское население, оккупационная власть, оккупированная территория, режим террора, расстрелы.

Україна, здобувши омріяну століттями державну незалежність, відкрила для дослідників доступ до утаємниченого масиву документальних джерел, розірвала пута політико-ідеологічних застережень. Тому настав час сказати правду про Другу світову війну, поглянути на причини та трагічний перебіг трагедії світового масштабу – Голокосту, з позицій реальної істини.

Відносно проблематики, що піднімається у даній статті, то пряме відношення до неї має значний масив архівних матеріалів, що зберігаються в Архіві Управління СБ України в Хмельницькій області, Держархіві Хмельницької області. Документальні матеріали також опубліковані в ряді збірників документів на кшталт «Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. 1941-1944», «Матеріали Кам'янець-Подільської обласної комісії із встановлення і розслідування злочинів нацистів в регіоні (1944-1945 рр.)» та ін. Ті чи інші

питання, пов'язані з запропонованою тематикою, знайшли своє відображення у працях ряду істориків та краєзнавців, зокрема П. Слободянюка і Ю. Хоптяра, О. Снігура та ін.¹

Метою цієї статті є спроба дослідити історичний процес утворення та становлення військового містечка на залізничній станції Ярмолинці, проаналізувати історичні події, що відбувалися у цій місцевості напередодні і під час Другої світової війни.

На захід, в 5-ти км від смт Ярмолинці Хмельницької області розташувалась залізнична станція Ярмолинці. Залізниця, спорудження якої проходило ще у 1897-1914 рр., мала стратегічне значення для обороноздатності країни, і відіграла важливу роль у веденні бойових дій ще за часів Першої світової війни². З огляду на це, 18 травня 1936 р. за розпорядженням Міністерства оборони СРСР розпочалося будівництво військового містечка на землях села Нове Село, що розташовувалось поруч. За планом передбачалося зведення казарм для особового складу РСЧА, гуртожитків для членів сімей офіцерів (будинки офіцерського складу), ангарів для технічної служби і навіть польового аеродрому, що незабаром розташувався на полях двох ярмолинських колгоспів (праворуч від шляху Ярмолинці – Хмельницький, за поворотом на с. Сутківці). Містечко зводилося досить швидкими темпами й уже на початку 1939 р. сюди на постійну дислокацію прибула танкова дивізія та артилерійський полк – головна ударна сила 8-го механізованого корпусу³. В танковій дивізії утворили навчальний підрозділ для підготовки молодших командирів танкових екіпажів. У зв'язку з агресивною політикою фашистської Німеччини та ускладненням відносин на міжнародній арені у липні того ж року сюди, ближче до кордону, «підселили» перекинутий з-під Пскова 278-й окремий зенітно-ракетний дивізіон, що входив до 5-го кавалерійського корпусу.

Сталінська пропаганда подавала підтягування військ до кордонів винятково як заходи для зміцнення рубежів «самої миролюбивої держави світу» і як відповідь на «загрозу вторгнення пілсудчиків (поляків)». Насправді сталінське керівництво готувалося до війни. Стратегічні плани будуть оспівуватись у піснях на кшталт «Якщо завтра війна..», так і виписуватись у секретних статтях пакту Молотова-Ріббентропа про одночасний поділ Польщі. Отож, танки і кавалерія складали разом міцний кулак для наступальних операцій радянського командування, що особливо не приховувало своїх намірів. Зокрема, відому колонату зведену над р. Збручем у Гусятині прикрашав не лише напис «УРСР», але й «Комунізм змете усі кордони!». І вже тоді запахло новою війною⁴.

Довго не довелося чекати, й згідно з радянсько-німецькими домовленостями 14 вересня 1939 р. надійшов наказ згідно директиви №16634 «Про початок наступу проти Польщі», виданої за підписом наркома оборони К. Ворошилова і начштабу РСЧА Б. Шапошнікова. У директиві наказувалося: «До кінця 16 вересня приховано зосередити і бути готовими до рішучого наступу з метою –

миттєвим ударом розгромити ворожі війська. Кам'янець-Подільська група, командарм 2-го рангу тов. Тюленев... виходить у район Ярмолинець, Гусятин... Далі завдати потужного удару по польським військам, надійно прикриваючи лівий фланг і відрізати польські війська від румунського кордону, при цьому рішуче і швидко наступати в напрямку на Чортків, Станіславів і в кінці 17 вересня вийти на р. Стрипу. До кінця 18 вересня захопити Станіславів і діяти в напрямку Старий Дрогобич»⁵. Так, 17 вересня СРСР вступив у Другу світову війну. Сталін навмисно відтягував з 1 вересня наступ на Польщу, щоб світове товариство побачило лише одного агресора – гітлерівську Німеччину. Сталін вже тоді застосовував елементи гібридної війни, що стало традицією для сучасної Росії.

З початком Другої світової війни військово-містечко на станції Ярмолинці почало жити активними прифронтовим життям, через яке рухалися ешелони з військовими та технікою. Однак незабаром у містечка з'явилась ще одна функція. 20 вересня 1939 р. вийшла директива №12 наркома внутрішніх справ Л. Берії про організацію пунктів прийому полонених. У директиві значилися залізничні станції Волочиськ, Кам'янець-Подільський, Олевськ, Шепетівка та Ярмолинці. На станції Ярмолинці облаштували табір для польських полонених, обнесли колючим дротом велику територію, включаючи частину території військового містечка. Спочатку перші партії полонених поляків розташували у віддаленій казармі, потім коли полонених прибувало все більше і більше – поселяли їх у наметах на прилеглому полі, а коли ті закінчились, то утримували їх просто неба.

Ярмолинецький табір військовополонених не створювався як концентраційний, а лише як фільтраційний і пересильний, завданням якого було виявлення польських полонених як найбільш небезпечних, так і можливо корисних для радянської держави. Щоправда статус табору не мав значення, адже умови утримання поляків були жахливими, а ставлення до «панів» – нелюдськими. Скільки саме полонених пройшло через табір з'ясувати важко, оскільки статистичні документи відсутні. Однак мова може йти про десятки тисяч. Через непрямі документальні свідчення дізнаємося, що в останній декаді вересня 1939 р. НКВС отримало вказівку від уряду СРСР організувати будівництво шосейної дороги Новоград-Волинський – Львів. Тому вже 27 вересня заступник Л. Берії В. Чернишов видав розпорядження: відрядити на нове будівництво 6 тис. польських полонених, ув'язнених у ярмолинецькому таборі⁶.

Крім поляків у ярмолинецькому таборі утримували ще й чехів та словаків. Як виявилось ще 3 вересня президент Польщі Ігнацій Мосьціцький видав декрет про формування в Польщі чехословацького легіону під командуванням генерала Лева Прхали та підполковника Людвіга Свободи. До легіону увійшли чеські та словацькі військові, які свого часу не змирилися із окупацією Німеччиною Чехії й перебралися до Польщі. Бойовий шлях легіону проходив 15 вересня 1939 р. у районі Тернополя, які підсилювали протиповітряну обо-

рону і навіть збили один бомбардувальник. Однак 18 вересня Червона армія оточила чехословацьких легіонерів і примусила їх здатися. Легіонерів у кількості 725 осіб доправили 6 листопада до Ярмолинець. На відміну від поляків, чехи й словаки отримали статус інтернованих і мали певну свободу пересування, хоча умови їх утримання мало чим відрізнялися від умов, у яких жили польські полонені. Перебували чехословацькі легіонери у ярмолинецькому таборі до 23 березня 1940 р. Далі впродовж 1940-1941 рр. більшість вояків були відправлені на Близький Схід, де успішно воювали у складі Британської армії, зокрема під Тобруком у Лівії. В СРСР залишилася група з 93 офіцерів, які згодом стали осередком військового формування в складі Червоної армії, що формувався за Волгою у м. Бузулук. Ярмолинецький табір військовополонених протримався до червня 1941 р. На той час у ньому знаходилося 1138 полонених, яких використовували на будівництві військових об'єктів. У перші дні радянсько-німецької війни всіх полонених вивезли в радянський тил⁷.

22 червня 1941 р. мешканці військового містечка були підняті по тривозі. Танки, артилерійські тягачі з гарматами, вантажівки, гужеві підводи загромадили західне шосе на Городок. Частина війська добиралася іншими шляхами, щоб вчасно виконати завдання і вийти у задані райони. Відчувалась неузгодженість у діях військових, а місяцями цілковитий хаос. Жінки офіцерів, їх сім'ї почали терміново збиратись і поїздами вибиратися на схід. Шокуючий вплив на мирне населення мав перший наліт німецької авіації, після чого з'явилися поранені, а один зенітник загинув. Авіаційний наліт 6 липня повторився з більшою силою так, як фашистські льотчики спрямували бомбовий удар по скупченню пасажирських і вантажних ешелонах, санітарному поїзду – евакошпиталю. Тоді загинули десятки солдат і офіцерів, четверо мирних мешканців с. Нове Село. Руйнувань від бомбардування зазнав і райцентр, через який почали відходили війська і техніка у напрямку на Сутківці⁸.

Ярмолинецький табір у військовому містечку при цьому залишився неушкодженим, тому фашисти, які захопили 8 липня Ярмолинці⁹ продовжили його використання, тепер уже для полонених червоноармійців¹⁰. Як свідчать старожили, за гіркою іронією долі сюди потрапили і ті, хто тут служив до німецької окупації. З початком війни всіх курсантів, які проходили курси молодших командирів для танкових військ, відправили на фронт. Водночас, залишилися щойно призвані до лав РСЧА, які навіть не прийняли присяги. Так ось, перед тим як їм повідомити про початок війни молодих бійців в терміновому порядку привели до присяги, озброїли «дідівськими трьохлінійками» Мосіна моделі 1891 року і кинули проти німців. До лінії фронту добиралися пішки, але так і не вступивши в бій, були оточені і потрапили в полон. Німці повернули червоноармійців назад до «своєї частини», однак уже в якості полонених.

Жахливі події розгорнулися у військовому містечку восени 1942 р. Місце польських, чехословацьких і радянських полонених зайняли цивільні осо-

би – євреї. Ще з осені 1941 р. у самому центрі Ярмолинців гітлерівці утворили гетто, де збирали євреїв із кількох районів – Дунаєвецького, Городоцького, Хмельницького та Ярмолинецького. З кінця жовтня 1942 р. за наказом гебіткомісара Еміля Мертеса фашисти почали ліквідацію гетто в Ярмолинцях. Діяли німці шаблонно, за старими шахрайськими схемами. Євреям оголосили про переведення їх до нових місць перебування, начебто для відправки поїздом до Німеччини, після чого їх загнали на залізничну станцію Ярмолинці у військове містечко¹¹.

Про деталі тих жахливих подій голокосту дізнаємося з архівних матеріалів СБУ у Хмельницькій області, зокрема із свідчень поліцей М. Мельника, заарештованого 21 квітня 1948 р. і переданого до рук правосуддя¹². Він служив у сільській поліції з червня 1941 р. Окрім нього у поліцейському загоні служили П. Благий, П. Чиж, М. Славський, М. Нестор. Комендантом поліції було обрано П. Чиж, а П. Благий був призначений секретарем поліції, а решта були рядовими поліцаями.

У вересні 1942 р. М. Мельник, а також Й. Петрушка і Т. Мельников (із числа полонених) вступили до Ярмолинецької школи поліції, де провчилися три місяці і всі троє залишилися служити поліцаями при Ярмолинецькій окружній жандармерії. В останній місяць (листопад) у поліцейській школі занять не було, та як всі поліцаї використовувалися жандармерією і СД для охорони під час конвоювання перед розстрілом радянських громадян єврейської національності та вкопування ям у військовому містечку.

На початку листопада 1942 р. усіх курсантів вишикували у дворі поліцейської школи, після чого офіцери з СД відібрали осіб, які були краще взуті і взяли на облаву і конвой євреїв з містечка Фельштин (тепер с. Гвардійське Хмельницького району).

За свідченнями М. Мельника він особисто приймав участь у двох таких облавах і арештах євреїв. Зокрема, разом з іншими поліцаями виїжджав у Солобківці. Тут німецька жандармерія та СД проводили арешти євреїв і на підводах відправляли їх до військового містечка Ярмолинці в одну віддалену чотириповерхову казарму¹³. Ряд джерел вказують, що казарма була триповерховою¹⁴. Загалом, в одну чотириповерхову казарму, за свідченнями М. Мельника, було зігнано зі всієї округи до 12 тис. громадян єврейської національності¹⁵. Разом з тим, більшість дослідників даної проблеми вважають, що вказаний показник знаходився в межах 8 тис. євреїв, яких тоді упродовж трьох днів розстріляли¹⁶.

В день масового розстрілу (очевидно перша декада листопада – авт.), вранці всі поліцаї району були зведені до військового містечка і вишикувались у дві шеренги від виходу з казарми до загорожі з колючого дроту, утворивши таким чином коридор, по якому мали виводити євреїв до величезних ям на розстріл. Ями знаходились за 100-150 м від казарми, де утримувалися аре-

штовані євреї. Всього ям було три, одна довжиною до 12 м, дві інші – по 8 м. Ширина – 4-5 м, а глибина не перевищувала 3 м¹⁷.

За колючим дротом, у 15-ти метрах від казарми, біля воріт стояли групи поліцаїв, які повинні були конвоювати жертви прямо до ям.

Коли всі приготування закінчили, німецькі офіцери із СД наказали вести першу партію, приблизно 100-150 осіб. Коли євреїв підвели до воріт офіцер СД наказав здати всім речі, гроші, золото і далі поліцаї повели їх до місця розстрілу. Біля ями інший офіцер наказував усім роздягатися догола і ставати в чергу до ями, на дні якої стояв інший німецький кат з автоматом, який уже був готовий розстрілювати. По три особи заходили в яму лягали на землю, а німець вистрілом в затилок скоював вбивство, про що свідчив М. Мельник¹⁸. Подібні вбивства характерні для військовополонених. Згідно висновків комісії із встановлення і розслідування злочинів нацистів розстріли євреїв, у більшості, відбувались автоматними чергами, тому жертви не одразу помирали, а були приречені на жакливу повільну смерть, будучи заживо засипаними землею¹⁹. Кров застигає в жилах від однієї уяви про такі злодіяння, а особливо від того, що євреїв арештовували сім'ями і дітей розстрілювали разом із дорослими.

Спочатку все йшло як задумали вбивці, однак після розстрілу першої партії, євреї, що знаходились у казармі зрозуміли в чому справа і виходити більше не хотіли, піднявши величезний галас. До казарми побіг перекладач і два німецьких офіцери, один із яких невдовзі вискочив назад, а іншого винесли непритомного, прибитого каменем. Перекладача знайшли після розстрілу зарізаним в казармі²⁰.

Через піднятий галас і єврейський бунт розстріл було призупинено, а німці з поліцаями все намагалися продовжити виведення євреїв з приміщення казарми. Проте євреї почали чинити збройний опір. Із казарми в бік німців і поліцаїв пролунали вистріли. Двоє євреїв, у т.ч. один з гвинтівкою, намагалися прорватися з казарми, але на їхньому шляху стояв кулемет й одного з них було вбито. Озброєний гвинтівкою єврей сховався за двері, вистрілив і попав в начальника ярмолинецької поліції Ковбасюка²¹, поранивши його у плече²².

Того листопадового дня розстрілів більше не було. Наступного дня були зігнані поліцаї зі всіх районів округи і навіть викликані додаткові підрозділи з Луцька, що прибули на кількох автомобілях.

У казармі, де знаходилось єврейське населення було тісно й спрага допікала живих людей. Цю обставину кати використали, щоб виманити людей вийти з приміщення і з цією метою викотили у двір дїжку з водою. Це подіяло і люди почали виходити, набирати воду і безперешкодно заходили назад у казарму. Проте таке положення проіснувало недовго і через певний час ті, хто виходив по воду назад уже не поверталися.

У закритому дворі казарми збирали у групи до 50 осіб, викрадених у такий спосіб чергових жертв, і за вказаною послідовністю розстрілювали²³. До кінця

дня майже всі євреї з казарми були розстріляні. Залишилося небагато молодих людей, які вилізли на дах чотириповерхової казарми і спускатися звідти не мали наміру нізащо. Кільком поліцаям вдалось через забарикадовані двері вдертися до казарми на останній поверх, а звідти залізти на дах. З десяток молодих єврейських хлопців кинулись з висоти четвертого поверху і розбилися.

Після закінчення розстрілу М. Мельник особисто бачив чимало євреїв, які покінчили життя самогубством у кімнатах казарми. Всі групи євреїв були винесені з казарми до ями. Німці навмисно залишили з десяток чоловіків, фізично здорових євреїв, щоб засипати ями, однак після закінчення цієї роботи їх також розстріляли. В основному ями засипали поліцаї, у т.ч. М. Балакер, М. Вербицький, Ф. Зелін, М. Мельник, Т. Мельников, Й. Петрушко. Всі вони брали участь у масових розстрілах єврейського населення і були покарані в судовому порядку²⁴.

Значну роботу зі встановлення і розслідування злочинів нацистів в Ярмолинецькому районі провела відповідна комісія, що розпочала роботу 20 червня 1944 р. у складі: голови комісії П.К. Томашенка (голови виконкому Ярмолинецького району) та членів комісії Ф.А. Бохонського (райпрокурора), А.А. Заїкіна (капітана медичної служби в/ч 05879), М.Д. Ремовського (головного лікаря райлікарні), Ф.П. Осипенко (лікаря), О.Селітрєннікова (священника), К. Заокіпної (колгоспниці)²⁵.

Комісія шляхом проведених розкопок і досліджень виявила, що на території військового містечка знаходиться шість великих ям довжиною 35 м, шириною 7 м, глибиною 3 м. В одній із них укладено 10 шарів трупів у кількості близько 8 тис. осіб, у п'яти інших – понад 7 тис. осіб²⁶. Таким чином, за період окупації фашистськими нелюдьми було знищено близько 15 тис. осіб мирних мешканців чоловіків, жінок, дітей та військовополонених²⁷.

У ті трагічні роки казарми військового містечка виконували ще одну трагічну місію. В них у 1942-1943 рр. утримували зігнаних українців для відправки на примусові роботи до Німеччини. Хлопці і дівчата, чоловіки і жінки, навіть літні люди та підлітки відправлялися з військового містечка у неволю. Далеко не всім судилося повернутися додому, а ті хто повернулися пройшли крізь випробування фільтраційних таборів. Більше десятка ярмолинчан померли в неволі чи були вбиті²⁸.

Після визволення станції Ярмолинці 27 березня 1944 р. у ярмолинецькому таборі продовжували утримувати військовополонених, але на цей раз гітлерівських. Збереглися спогади місцевих мешканців про те, що полонені німці після війни відбудовували залізничну станцію і саме військове містечко.

Нині на території військового містечка на станції знаходиться танкова частина ЗСУ. На її території встановлено меморіал пам'яті розстріляних у жовтні-листопаді 1941-1942 рр. євреїв та військовополонених бійців червоної армії. Роки не владні над пам'яттю народу. У наших серцях вічно житиме безмежна вдячність захисникам Вітчизни, героям-визволителям.

Примітки:

¹ Слободянюк П. Я., Хоптяр Ю. А. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Ярмолинецького району. Хмельницький, 2004; Снігур О. С. Ярмолинці: короткі історичні нариси. Ярмолинці, 2000.

² Хоптяр Ю. А. Залізничне будівництво на Поділлі (II пол. XIX – початок XX ст.) (на матеріалах Дунаєвського району) // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: зб. наук.-краєзнавч. пр. Вип. 7. Дунаївці-Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 2019. С. 181-186.

³ Слободянюк П. Я., Хоптяр Ю. А. Ярмолинці: короткі історичні нариси. С. 35.

⁴ Снігур О. С. Ярмолинці: короткі історичні нариси. С. 29.

⁵ Гордость и слава Подолии / под ред. М. Є. Манухина. Львов, 1985. С. 251-253.

⁶ Держархів Хмельницької області, ф. р. 863, оп.2, спр. 48, арк. 2-4.

⁷ Там само.

⁸ Снігур О. С. Ярмолинці: короткі історичні нариси. С. 33.

⁹ Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область. Київ, 1971. С. 647.

¹⁰ Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. 1941-1944: док. і матер. / за ред. М.П. Вавринчука, О.М. Завальнюка та ін. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. С. 9.

¹¹ Слободянюк П.Я., Хоптяр Ю.А. Ярмолинці: короткі історичні нариси. С. 36-37.

¹² Архів Управління СБ України в Хмельницькій області, ф. 5, спр. 11942, арк. 26-28.

¹³ Там само.

¹⁴ Матеріали Кам'янець-Подільської обласної комісії із встановлення і розслідування злочинів нацистів в регіоні (1944-1945 рр.): зб. док. / вступ. ст. О.М.Завальнюка, В.Г. Байдича, Ю.В. Олійника; упоряд.: В.Г. Байдич та ін. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2015. С. 397.

¹⁵ Архів Управління СБ України в Хмельницькій області, ф. 5, спр. 11942, арк. 26-28.

¹⁶ Снігур О. С. Ярмолинці: короткі історичні нариси. С. 35.

¹⁷ Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. С. 166-167.

¹⁸ Архів Управління СБ України в Хмельницькій області, ф. 5, спр. 11942, арк. 26-28.

¹⁹ Матеріали Кам'янець-Подільської обласної комісії із встановлення і розслідування злочинів нацистів в регіоні (1944-1945 рр.). С. 398-399.

²⁰ Архів Управління СБ України в Хмельницькій області, ф. 5, спр. 11942, арк. 26-28.

²¹ Матеріали Кам'янець-Подільської обласної комісії із встановлення і розслідування злочинів нацистів в регіоні (1944-1945 рр.). С. 400.

²² Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. С. 166.

²³ Матеріали Кам'янець-Подільської обласної комісії із встановлення і розслідування злочинів нацистів в регіоні (1944-1945 рр.). С. 397-398.

²⁴ Архів Управління СБ України в Хмельницькій області, ф. 5, спр. 11942, арк. 26-28.

²⁵ Держархів Хмельницької області, ф. р. 863, оп.2, спр. 48, арк. 2-4.

²⁶ Матеріали Кам'янець-Подільської обласної комісії із встановлення і розслідування злочинів нацистів в регіоні (1944-1945 рр.). С. 398.

²⁷ Там само. С. 400.

²⁸ Ярмолинці: короткі історичні нариси. С. 35.

Khoptiar Andriy, Khoptiar Yuriy. The emergence and development of a military camp at the Yarmolyntsi railway station (1930-1940). The article focuses on the process of the emergence and development of a military camp at the Yarmolintsy railway station in the 1930s and 1940s, to investigate how historical events flowed, which determined the future fate of the population that lived in this small settlement. The emergence of a military town began in May 1936, when, by order of the USSR Ministry of Defense, everything necessary for the deployment of troops in an important strategic place was constructed - on the Proskuriv-Kamianets-Podilskiy railway. The

place was built rapidly and a tank division and an artillery regiment arrived here for permanent deployment by the beginning of 1939 p. - the main striking force of the 8th mechanized corps. However, next to the military units that were stationed here, a prisoner of war camp was also set up. At first, there were Poles, Czechs and Slovaks, from July 1941 p. - the Red Army soldiers there from September 1939. In October-November 1942, the last refuge was found here by the Jews, as a result of the Holocaust, the number of 12-14 thousand people were shot there. The work on the identification and investigation of Nazi's crimes in the Yarmolyntsi district was carried out by the relevant commission, which began work on June 20, 1944.

It was found that the Nazi invaders massively shot up to 15 thousand civilians of men, women, children and prisoners of war. After the liberation of the Yarmolyntsi station on March 27, 1944, prisoners of war continued to stay in the Yarmolyntsi camp, but there were German at that time. Now the military camp at the Yarmolyntsi station is populated by the tank unit of the Armed Forces of Ukraine., The memorial to the memory of executed Jews and prisoners of war fighters of the Red Army in October-November 1941-1942 was opened on its territory.

Keywords: liberation, railway station, prisoners of war, Holocaust, Jewish population, occupation power, occupied territory, terror regime, executions.

Отримано: 08.10.2019

DOI 10.32626/2309-2254.2020-30.396-402

УДК 811.161.2'373 + 929 Жадан

Ігор Коляда, Юлія Коляда

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ С. ЖАДАНА

Коляда Ігор, Коляда Юлія. Волонтерська діяльність С. Жадана. У статті аналізується волонтерська діяльність сучасного українського поета, прозаїка, перекладача, громадського активіста Сергія Вікторовича Жадана, одного з найбільш яскравих представників сучасної української інтелігенції, який займаючи активну громадську позицію, докладає значних зусиль у поширенні української мови. Будучи патріотом, він активно займається волонтерською діяльністю, уособлюючи приклад українця з європейським рівнем свідомості. Тому ця тематика є актуальною, науково значимою та суспільно важливою проблемою для сучасної української історичної науки.

Автори стверджують, що волонтерська діяльність С. Жадана досить важлива та має не лише гуманітарну функцію, а й суспільно-політичну. У дослідженні з'ясовано напрями та форми такої допомоги. Доведено, що його волонтерські проекти допомогли сотням людей, в тому числі сім'ям ветеранів антитерористичної операції на Сході України та навчальним закладам і родинам, що постраждали від бойових дій. Окрім того, він є одним з ініціаторів та найбільш активних волонтерів-артистів, за кількістю концертів та творчих вечорів проведених на Сході України для бійців АТО та дітей-школярів навчальних закладів Луганської та Донецької областей.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи об'єктивності, системності та історизму, а також методи історичного дослідження – історико-генетичний, історико-системний, історико-типологічний, метод інтерв'ю.

Ключові слова: волонтерська діяльність, Євромайдан, війна на Сході, благодійний фонд, С. Жадан.

Коляда Игорь, Коляда Юлия. Волонтерская деятельность С. Жадана. В статье анализируется волонтерская деятельность современного украинского поэта, прозаика,